

Тенденції розвитку колізійно-правового регулювання шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом

Олійник Оксана Степанівна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права Юридичного інституту

Прикарпатського університету ім. В. Стефаника

Розвиток економіки, політики, культури, засобів комунікації, транспорту вимагає правового оформлення такого типу відносин, як міжнародні, які умовно можна поділити на дві великі групи: міждержавні та неміждержавні. Перша група відносин складає сферу міжнародного публічного права, у той час як друга група відносин є предметом правового регулювання міжнародного приватного права.

Особливостями міжнародного приватного права є, насамперед, наявність у відносинах, що виникають, так званого «іноземного елемента», під яким: 1) суб'єкт, який має іноземну належність (щодо фізичних осіб – громадянство, місце проживання, щодо юридичних осіб – «національність»); 2) об'єкт, що знаходиться на території іноземної держави; 3) юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну чи припинення правовідносин, що мав чи має місце на території іноземної держави [1, с.6]. Другою особливістю міжнародного приватного права є наявність колізій. «Колізія» – термін, що в перекладі з латинської означає «зіткнення». Цей термін є умовним. Закон України «Про міжнародне приватне право» під колізійною нормою розуміє таку, що визначає, право якої держави може бути застосоване до правовідносин з іноземним елементом [2]. Про колізії законів говорять, коли виникає необхідність вибору правової норми між законами різних держав. Колізійна проблема – проблема вибору права, яке підлягає застосуванню стосовно того чи іншого правовідношення – є типовою для міжнародного приватного права. Якщо в інших галузях права питання колізій законів мають

другорядне значення, то колізійна проблема та її усунення складають основний зміст міжнародного приватного права, тому міжнародне приватне право іноді називають колізійним правом чи конфліктним правом.

Серед цивілістичних галузей чи не найбільше питань, які потребують колізійного регулювання, притаманні сімейному праву. Сфера шлюбно-сімейних відносин є такою, що найменше піддається регулюванню за допомогою уніфікації матеріального міжнародного права. Це зумовлюється тим, що в зазначеній сфері зберігаються соціальні норми (звичаї, традиції, національна культура, релігійні норми), які пов'язані зі специфікою тієї чи іншої народності. Тому сімейне право різних країн, навіть у межах однієї правової системи, має багато відмінностей, які в правовому регулюванні однакових шлюбно-сімейних відносин у праві різних країн є підставою виникнення колізій. Це, зокрема, умови щодо взяття шлюбу, форма та порядок реєстрації шлюбу, шлюбний контракт, визнання шлюбів, укладених за кордоном, юридичні наслідки шлюбу, майнові відносини подружжя, утримання, припинення шлюбу, визнання шлюбу недійсним, встановлення та оспорювання батьківства, усиновлення, відносини між батьками та дітьми. Тож, зосередившись на найприкметніших моментах колізійного регулювання шлюбно-сімейних відносин, ускладнених іноземним елементом, варто окреслити загальні тенденції кодифікаційних процесів у цій сфері [3, с. 271].

У міжнародному приватному праві різних держав при визначенні права, яке підлягатиме застосуванню щодо подружніх відносин, використовуються наступні колізійні прив'язки: так званий «особистий закон», основним різновидом якого є закон громадянства (*lex patriae*), традиційно званий також «національним законом»; закон місця проживання (*lex domicilii*); закон місця знаходження майна (*lex rei sitae*); закон місця укладення шлюбу (*lex loci celebrations*); закон країни суду, яка розглядає спір (*lex fori*). Залежно від того, які правові прив'язки є основними згідно з міжнародним приватним правом конкретної країни, розрізняють колізійні системи, до яких належать різні держави [4, с. 371].

Система, що діє в більшості країн континентальної Європи і називається континентальною колізійною системою, бере свій початок в італійській школі постглюсаторів (XIII ст.) та їх французьких послідовників (XVI-XIII ст.). Ця школа ділила всі правові норми на речові та особисті статuti. Вважалося, що особисті статuti, тобто норми, які регулювали правове положення особи, невід'ємні від «підданого» певної держави, вони слідуєть за особою навіть при її переміщенні в іншу країну, вилучаючи її з-під дії місцевих законів. Речові статuti, навпаки, визнавалися такими, що діють лише в межах території держави, де вони видані. Як наслідок теорії статутів, у міжнародному приватному праві зберігся принцип регулювання особистим законом питань правоздатності і дієздатності, а також вступу у шлюб та розірвання шлюбу. Типовою для країн континентальної Європи є колізійна система Франції. Вона визнає закон громадянства особи основним критерієм для визначення її правового статусу й одночасно містить ряд істотних відступів на користь закону місця проживання особи [5, с. 49-50].

Англо-американська колізійна система, яка склалася під впливом голландської територіальної школи, характеризується тим, що питання особистого статусу громадян своєї держави та іноземців вона підпорядковує закону тієї держави, на території якої вони мають свій доміцилій, а не закону держави їх громадянства. Американська доктрина міжнародного приватного права, яка склалася раніше, ніж англійська, розвинулася з практики вирішення американськими судами колізій між законами різних штатів, у тому числі в тих поширених випадках, коли учасниками спірних правовідносин були особи, які ще не прийняли американське громадянство, однак втратили будь-який правовий зв'язок із країною свого громадянства чи підданства. Американські суди намагалися підпорядковувати питання правового статусу таких осіб місцевому закону, тобто закону вибраного особою місця проживання й одночасно закону суду [5, с. 49-50].

Англійська доктрина склалася в другій половині XIX – початку XX століття. Англія запроваджувала на підвладних їй територіях дію свого

«загального права», яким повинні були керуватися всі особи, що проживали на відповідній території. Основним критерієм для визначення правового статусу особи визнавався закон місця проживання. У той же час англійська судова практика вже тоді допускала відхід від принципу доміцилію в бік охорони інтересів власних підданих, підпорядковуючи їх правовідносини англійському праву. Це досягалося шляхом встановлення поняття «доміцилій походження». В англійському прецедентному праві було сформульоване правило, згідно з яким для визнання особи «доміцильованою» в тій чи іншій державі необхідним було, щоб ця особа не тільки фактично проживала на території відповідної країни, але й мала намір обрати цю країну своїм постійним місцем проживання. Якщо такий намір відсутній, то діє «доміцилій походження». Англійське право, встановивши в якості основної прив'язки закон місця походження, поширюється на вихідців з Англії навіть у випадках їх багаторічного проживання в інших країнах [5, с. 50-51].

Незалежно від належності держави до тієї чи іншої колізійної системи, по-різному регулюються особисті та майнові відносини подружжя. Для міжнародного приватного права зарубіжних країн характерним є виділення відносин стосовно майна подружжя з єдиного комплексу відносин, які створюються шлюбом, і різне визначення права, що до них застосовується [6, с. 103]. Таким чином, колізійні норми різних держав, які стосуються питань власності подружжя, різняться між собою іноді досить суттєво. Тому цілком виправданим є здійснюваний за посередництвом укладення конвенцій процес уніфікації – створення однорідних норм, які вказують для кожного прикладу, право якої держави повинне бути застосоване до відносин з іноземним елементом [7, с. 141].

Право більшості країн для подолання колізій обирає односторонні колізійні норми. Вітчизняне законодавство, наприклад, у зазначеній сфері завжди обмежувалося односторонніми колізійними нормами, тобто нормами, які вказують на застосування лише права власної країни. В усіх інших випадках здебільшого йдеться лише про можливість визнання дійсними

правочинів з іноземним елементом, що відбувалися поза межами України. Врегулювання такої специфічної сфери суспільних відносин найбільш доцільне за допомогою уніфікації двосторонніх колізійних норм. У протилежному випадку право кожної країни буде відносити врегулювання тих чи інших шлюбно-сімейних відносин до власної компетенції, врегульовуючи їх по-різному, при цьому окремі відносини у даній сфері можуть взагалі залишитися поза межами правової регламентації. Застосування двосторонніх колізійних норм до шлюбно-сімейних правовідносин вважається виправданим ще й тому, що йдеться про приватні відносини осіб, в яких державний інтерес переважно відсутній.

Список використаних джерел:

1. Фединак Г.С. Міжнародне приватне право: навч. посіб.- 3 вид., доп. / Г.С. Фединак, Л.С. Фединак.- К.: Атіка. - 2003. – 544 с.
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 18.03.2004р.// Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2005.- № 32. - Ст.422.
3. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації: монографія / В. І. Кисіль.- Київ: Вид. Україна, 2000. – 431 с.
4. Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов /А. В. Слепакова. - М.: Статут, 2005. – 444.
5. Орлова Н. В. Вопросы брака и развода в международном частном праве /Н. В. Орлова. - М.: Изд-во АН СССР, 1960. - 226 с.
6. Орлова Н. В. Брак и семья в международном частном праве. / Н. В. Орлова. - М.: Международные отношения.- 1966. – 253 с.
7. Швыдак Н.Г. Международная унификация коллизионных норм семейного права // Право и экономика.- 1995.- № 15-16., с.141.